

УДК 334.012.12.64:338.31:351.82

А. Попський

РЕГІОНАЛЬНІ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглянуто етапи запровадження регіональних програм розвитку в Україні, їх місце і роль на всіх рівнях розвитку та функціонування малого підприємництва в сучасних умовах. Запропоновано пріоритетні напрямки та обов'язкові складові регіональної програми розвитку на прикладі Львівської області. Наголошено на важливих проблемах, що перешкоджають розвитку малого підприємництва на регіональному рівні, врахування та вирішення яких позитивно вплине в майбутньому на стан малого бізнесу.

Ключові слова: регіональна програма розвитку, мале підприємництво, інфраструктура підприємництва, регіональний розвиток.

Мале підприємництво займає важливе місце у соціально-економічному розвитку як країни, так і області, району, міста як провідний сектор ринкової економіки, що забезпечує насиченість ринку товарами та послугами, сприяє здоровій конкуренції, задоволенню споживчого попиту населення та створенню нових робочих місць. Саме мале підприємництво є фундаментальною основою у формуванні середнього класу, якого, на жаль, в Україні ще не сформовано. Державні регіональні програми розвитку малого підприємництва сприяють якнайповнішому узгодженню територіальних та галузевих інтересів, створюють реальні передумови для зближення та вирівнювання рівнів виробництва і споживання в усіх регіонах.

Дослідники проблем модернізації вітчизняної економіки приділяють увагу дослідженням чинників впливу на процеси формування та здійснення регіональних програм розвитку та функціонування малого підприємництва. Вагомий науковий внесок у дослідження зазначеної проблематики зробили праці Б. Адамова, О. Амоші, Л. Антонюка, Г. Атаманчука, Ю. Бажала, П. Брауна, В. Вакуленко, З. Варналія, Л. Воротіна, В. Гейця, Б. Гогвуда, М. Долішнього, О. Валевського, О. Кілієвича, С. Кіреєва, М. Крупки, Д. Ляпіна, О. Оболенського, Л. Осецького, Л. Пала, О. Піскунова, Н. Полторак, В. Ребкала, В. Романова, В. Савчука, Дж. Саллівана, В. Тертички, О. Федірко, М. Чумаченка, Л. Шевчука, Й. Шумпетера.

Незважаючи на вагомі дослідження вищезгаданих авторів, є необхідність систематизації нових підходів і вироблення сучасних шляхів гармонізації до запровадження ефективних програм розвитку малого підприємництва.

Метою наукового дослідження є необхідність теоретичного обґрунтування щодо удосконалення регіональних програм розвитку підприємництва в умовах глобальних перетворень. Врахування регіональних особливостей та пріоритетів функціонування малого підприємництва сприятиме підвищенню соціально-економічних показників на всіх рівнях, що дасть змогу Україні стати повноправним, конкурентоспроможним учасником європейського та світового ринку.

Державною стратегією регіонального розвитку України до 2015 року [1] однією із стратегічних цілей визначено підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу. Серед завдань, запланованих на виконання цієї мети, є підтримка малого та середнього бізнесу.

Згідно із зазначеною стратегією, допомога, яка надається в рамках політики регіонального розвитку для розвитку малого та середнього підприємництва, спрямована на:

- поглиблення регуляторної реформи, спрямованої на спрощення процедур реєстрації, ліцензування та започаткування бізнесу (повсюдне запровадження заявочного принципу отримання дозволів, необхідних для започаткування діяльності суб'єктів підприємництва, процедури отримання дозволів в “єдиному офісі”);

- розвиток ринку фінансових послуг, формування мережі регіональних фондів підтримки підприємництва та кредитно-гарантійних установ, запровадження ефективних кредитно-гарантійних механізмів мікrokредитування суб'єктів малого бізнесу, залучення на прийнятних умовах іноземних кредитних ресурсів для фінансування малого підприємництва, фінансування молодих підприємців-початківців;

- підвищення мотивації для місцевих органів влади у створенні сприятливого клімату для малого та середнього підприємництва шляхом збільшення частки податкових надходжень, яка залишається у місцевих бюджетах;

- поглиблення інноваційної спрямованості розвитку підприємництва, стимулювання венчурного бізнесу, запровадження ефективних механізмів правової, фінансової, організаційної, кадрової та освітньої підтримки перспективних інноваційних проєктів у сфері малого бізнесу;

- підготовку нової генерації підприємців, розширення мережі навчальних закладів, які готуватимуть фахівців за напрямом “Підприємництво”.

Першим етапом формування нової державної політики стосовно малого підприємництва, яке в майбутньому повинно стати одним із важливих секторів економіки, є впровадження регіональних цільових програм підтримки підприємництва. Реалізуючи ці програми, регіональні органи виконавчої влади повинні підтримувати життєздатні господарські структури, діяльність яких відповідає цілям та напрямам розвитку регіону. Фінансова підтримка подібних програм здійснюється як за рахунок коштів місцевих бюджетів, існуючих спеціалізованих фондів, коштів населення, так і міжнародних фінансових організацій. У рамках регіональних цільових програм підтримки малого бізнесу можна виконати комплекс взаємопов'язаних заходів, які дозволять створити сприятливі умови для його становлення та ефективного розвитку:

- формування інформаційно-консалтингового середовища для комплексного обслуговування підприємств, а також забезпечення зворотного зв'язку з оцінкою ефективності законодавчих та нормативних актів;

- забезпечення вільного доступу підприємців до інформації (правової, нормативно-довідкової, маркетингової, науково-технологічної, комерційної) у процесі як створення, так і функціонування малих підприємств;

- упровадження дієвої системи підготовки та перепідготовки кадрів для підприємницької діяльності, яка допоможе охопити навчанням не тільки діючих підприємців, а й тих, які тільки починають власну справу;

- створення системи надання кредитів та фінансової допомоги, посередництво в контактах із інвестиційними фондами, зарубіжними інвесторами;

- розвиток перспективних форм фінансування (лізинг, страхування, векселі тощо);

– створення системи матеріально-технічного забезпечення малого підприємництва шляхом надання в оренду виробничих площ, нежитлових приміщень комунальної власності, виділення земельних ділянок;

– формування інфраструктурного середовища для діяльності малого підприємництва;

– організація системи комплексної підтримки малого підприємництва у сфері виробництва товарів та послуг.

Реалізація в кожному регіоні заходів регіональних програм розвитку малого та середнього підприємництва є прикладом спрямування спільних зусиль центральних, регіональних та місцевих органів державної виконавчої влади, об'єднань підприємців, установ ринкової інфраструктури на створення сприятливого середовища для розвитку малого бізнесу.

У формуванні інфраструктури підприємництва важливу роль повинні відігравати регіональні програми його розвитку. Використання механізму регіональних програм дає змогу перейти від загальних заходів до селективної підтримки найбільш ефективних, вигідних і необхідних регіону підприємств, що, своєю чергою, підвищить ефективність використання обмежених регіональних ресурсів.

Розробку регіональної програми розвитку малого підприємництва необхідно здійснювати відповідно до основних положень Закону України “Про державну підтримку малого підприємництва”, а також відповідних нормативно-правових документів.

Основними нормативно-правовими документами, які регламентують розробку регіональної програми, є Положення Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, де визначено її функціональні завдання [2], методичні рекомендації щодо формування і реалізації регіональних програм розвитку малого підприємництва, розроблені згаданим комітетом у 2004 р. та у 2008 р. [3], у яких визначено процедуру розробки регіональної програми, її положення, завдання та реалізацію. Стратегічні пріоритети соціально-економічної політики визначено в посланні Президента України до Верховної Ради [4]. Потребу у прискоренні європейської інтеграції та вступі України до Світової організації торгівлі, а отже і необхідність підвищення конкурентоспроможності вітчизняного підприємництва, визначено у Розпорядженні Президента України “Про деякі питання забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в процесі Європейської та Євроатлантичної інтеграції” [5]. Таким чином, із урахуванням цих рекомендацій, основним стратегічним орієнтиром є залучення ресурсного потенціалу регіонів, забезпечення розвитку їх науково-технічного та інноваційного потенціалу, подолання депресивності територій, створення умов для формування в кожному регіоні високотехнологічного господарського комплексу, зокрема на кластерній основі [6].

Для кращого розуміння поняття “регіональний розвиток” зауважимо, що згідно Асамблеєю європейських регіонів: “Регіон – це територіальне утворення, яке сформоване в законодавчому порядку на рівні, що є безпосередньо нижчим після загальнодержавного, і яке наділене... самоврядуванням” [7]. А отже, регіональна програма підприємництва повинна включати всі аспекти для соціально-економічної, територіальної, екологічної, політичної складових розвитку. Тільки завдяки процвітанню регіонів можна наголошувати на економічно стабільній і сильній державі.

Необхідність підвищення економічної ефективності регіональних підприємницьких структур ставить перед територіями нові завдання, насамперед пов'язані з вибором конкурентоспроможної моделі регіональної економіки, що давала б змогу найбільш продуктивно й раціонально використовувати і нарощувати існуючий природно-ресурсний, людський потенціал.

Розробка програми має здійснюватися за такими принципами: актуальність, доцільність, збалансованість, ефективність, реалістичність, цілеспрямованість, прогнозованість, координованість, системність, послідовність, прозорість. Відповідно до Закону України “Про державні цільові програми” [8], регіональна програма підтримки малого підприємництва є складовою програми соціально-економічного розвитку регіону. Звідси випливає, що програма має базуватись на регіональній стратегії, бути логічним продовженням регіональної програми попереднього періоду з урахуванням підсумків її виконання, а також узгоджуватись й поєднуватись з іншими програмами, зокрема державними цільовими, які діють у регіоні.

Система державного регулювання малого та середнього підприємництва за роки незалежності України зазнала багато змін, неодноразово реформувалась разом зі змінами, що відбувалися в підприємницькому середовищі.

З метою реалізації державної політики сприяння розвитку підприємництва, зокрема малого підприємництва, у березні 1993 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято першу Програму державної підтримки підприємництва в Україні.

Початком нового етапу розвитку державної політики підтримки малого підприємництва стало схвалення Кабінетом Міністрів України Концепції державної політики розвитку малого підприємництва (квітень 1996 р.), проголошення свободи підприємництва в Конституції України. Одним із механізмів підтримки малого підприємництва стала державна Програма розвитку малого підприємництва в Україні на 1997 – 1998 рр., розроблена Міністерством економіки відповідно до положень Концепції державної політики розвитку малого підприємництва і затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29.01.1997 р. Метою зазначеної програми було визначено забезпечення сталого розвитку малого підприємництва як невід'ємної складової ринкової економіки та головного чинника створення нових робочих місць.

У 1998 р. зі створенням Державного комітету з питань підприємництва почався наступний етап державної політики підтримки малого підприємництва. Важливим кроком у цьому напрямі стало підписання Президентом України Указу “Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності”. Цей Указ визначив засади єдиної регуляторної політики у сфері підприємництва. На законодавчому рівні було визнано необхідність зменшення державного втручання в підприємницьку діяльність, відмови від патерналізму з боку держави щодо малого бізнесу, формування середовища, сприятливого для розвитку підприємництва шляхом усунення адміністративних бюрократичних бар'єрів. Створення Держпідприємництва забезпечило інституціалізацію зазначених політичних орієнтирів.

З метою вирішення проблем розвитку підприємництва була прийнята державна Програма розвитку малого підприємництва в Україні на 1997 – 1998 рр., розроблена Міністерством економіки відповідно до положень Концепції державної політики розвитку підприємництва, затверджена відповідною постановою Кабінету Міністрів України. У цій програмі йдеться про ключове соціальне значення малого

підприємництва, а саме: пришвидшення процесу створення робочих місць (яке не потребує державного фінансування).

Подальший хід реалізації державної політики показав досягнення у сфері правового забезпечення підприємницької діяльності. Саме у 1998 – 2000 рр. були прийняті ключові законодавчі зміни, що ввели три нових для України види спрощеного оподаткування: фіксований податок [9], спеціальний торговий патент [10] і єдиний податок [11]. Запровадження цих методів оподаткування сприяло кількісному збільшенню суб'єктів малого підприємництва, яке спостерігається, починаючи з 1998 р.

У 1999 – 2001 рр. було прийнято майже 20 указів Президента України з питань розвитку підприємництва, Верховною Радою України ухвалено Закони України “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності”, “Про державну підтримку малого підприємництва”, “Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні”, а також “Про захист економічної конкуренції”, окремі норми якого передбачають виняток для малих та середніх підприємств у частині положень, що жорстко регулюють дії суб'єктів господарювання у сфері економічної конкуренції.

Доцільно зазначити, що кожна регіональна програма розробляється на основі комплексного аналізу регіональних особливостей: соціально-економічного стану в регіоні, демографічної та екологічної ситуації, стану використання природного, виробничого, науково-технічного і трудового потенціалу, оцінки рівня розвитку підприємництва. Регіональні програми розвитку малого підприємництва враховують пріоритети і цілі соціально-економічного розвитку регіону, фінансові ресурси, узгоджуються з іншими програмами, які діють у регіоні, враховують міжрегіональні та міжнародні домовленості і є логічним продовженням регіональної програми попереднього періоду.

Місцеві органи виконавчої влади надають комплексну ресурсну допомогу малому підприємству на місцевому рівні шляхом запровадження заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва. Зокрема, йдеться про надання їм в оренду і власність для здійснення підприємницької діяльності незадіяних нежитлових приміщень, виробничих і адміністративних площ та обладнання, які занесені до відповідних банків даних, а також забезпечення вільного доступу до цих даних.

Основним інструментом координації підтримки підприємництва є регіональні програми, що розробляються на різних рівнях управління і базуються на двох ключових підходах до державної підтримки: програмно-цільовому і координаційному, де перший формує мету, шляхи і засоби їхньої реалізації з орієнтацією на кінцеві результати, порівнюванням обсягів наявного і необхідного ресурсного забезпечення, а другий визначає роль і місце кожного рівня управління в досягненні поставлених завдань [12].

Розробка комплексу заходів, спрямованих на реалізацію державної підтримки малого підприємства, має бути спрямована на формування регіональних умов господарювання за допомогою економічних і адміністративних важелів місцевої влади, кожен із яких має свої інструменти. До інструментів організаційних важелів підтримки малого підприємства належать суб'єкти та об'єкти управління, а також інформаційні, фінансові, ресурсні потоки між ними. Серед інструментів функціональних важелів підтримки малого підприємства можна виділити низку блоків, які в сукупності відображають всі функції управлінського процесу: аналіз,

планування, організацію, реалізацію й контроль. Інструменти правового й інформаційного важелів також мають свій комплекс, але їх основні елементи пов'язані з елементами організаційних і функціональних важелів управління.

Близьким та перспективним для України, у контексті останніх геополітичних процесів, є європейський досвід. У країнах Європейського Союзу економіка базується на підприємствах малого й середнього бізнесу, які надають роботу більше 70% зайнятого населення у приватному секторі економіки. Зазначимо, що політика окремих держав та спільна європейська політика у сфері підприємництва є основою для формування багатьох європейських стратегій і програм, спільних документів, оскільки зачіпає інтереси великої кількості суб'єктів міжнародної економіки, політики, несучи при цьому і значне соціальне навантаження.

Одна з перших програм підтримки підприємництва на території ЄС передбачала заходи пом'якшення державного регулювання підприємницької діяльності, усунення надлишкової бюрократії. Серед фінансових заходів програми найбільш значущими були зниження рівнів оподаткування та полегшення доступу на ринки капіталів. Особлива увага і на сьогодні приділяється кооперації соціальних партнерів.

Програма розвитку економічної інфраструктури міст і сіл повинна сприяти вирівнюванню її розвитку. У рамках програми Європейська комісія посилено сприяла саме місцевій інфраструктурі, аби стимулювати реалізацію локального економічного потенціалу, створити додаткові робочі місця в провінції. Було виділено європейські кредити на програми екологічного контролю в промисловості, енергозбереження та раціонального використання ресурсів.

Загальноєвропейські програми кредитування доповнюються федеральними програмами підтримки нових продуктів і технологій та їх виведення на ринки. У межах програм підтримки середніх і малих підприємств у 90-х рр. ХХ ст. ЄБРР щорічно виділяв кредитів на суму майже 10 млрд євро. За ці кошти здійснювалося фінансування капітальних вкладень, зокрема довготермінові проекти зі створення нових фірм, інновацій та проектів захисту навколишнього середовища.

З огляду на вищенаведене, регіональна програма розвитку Львівської області повинна включати такі основні пріоритетні напрямки, що зображено на рис. 1.

Державною службою зайнятості в регіонах проводилися навчання основам підприємницької діяльності для безробітних; бізнес-планування та консалтингового супроводжування осіб, які бажали відкрити власну справу.

Інформаційно-консультаційними центрами, бізнес-центрами та бізнес-інкубаторами проводилася робота з підготовки, перепідготовки, навчання кадрів для малого бізнесу, проводилися семінари з орієнтації на підприємництво та самозайнятість для безробітних та незайнятих громадян.

У центрах зайнятості функціонують інформаційні куточки з підтримки підприємницької діяльності, де можна ознайомитися з інформаційними матеріалами з питань організації та ведення підприємницької діяльності; також функціонує Інтернет-ресурс "Школа молодого підприємця", на якому розміщено інформаційно-методичні матеріали з питань молодіжного підприємництва, надаються консультаційні та консалтингові послуги; функціонує центр сприяння розвитку сільського зеленого туризму, а також 17 місцевих осередків, які проводять навчальні семінари з питань організації агротуристичного бізнесу, зареєстровано 298 агроосель, які займаються сільським зеленим туризмом [13].

Рис. 1. Обов'язкові складові програми розвитку малого підприємництва регіону

Висновки

Першочерговим завданням в Україні потрібно приділити увагу державній підтримці та сприянню розвитку підприємницької ініціативи та діяльності молоді (зокрема шляхом створення молодіжних бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів, надання інформаційно-консультаційної допомоги, довгострокових пільгових кредитів, пільгової оплати за реєстрацію СПД, виробничих приміщень, страхування комерційного ризику).

Виконавши це завдання, держава зможе стимулювати молодь до легалізації праці через її переведення із тіньового сектора економіки або повернення із-за кордону, оскільки прагнення до особистої реалізації, бажання економічної незалежності та інноваційний склад розуму принесуть позитивні результати в здійсненні підприємницької діяльності.

Серед важливих проблем, що перешкоджають розвитку малого підприємництва на регіональному рівні, є:

- недосконалість роботи контролюючих органів та органів дозвільної системи;
- нестача фінансування для початкового бізнесу, інноваційного розвитку;
- несформована раціональна інфраструктура для ефективного функціонування малого підприємництва у містах і селах;

– недостатня взаємодія регіональних та місцевих органів виконавчої влади, об'єднань підприємців у вирішенні проблем захисту інтересів малого підприємництва;

– невелике залучення малих підприємств до участі у регіональних, державних замовленнях;

– відсутня на регіональному та державному рівні етика підприємницької діяльності та уміння співпрацювати з органами влади та місцевого самоврядування, які також зацікавлені у розвитку регіону.

Література

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 1001 від 21.07.2006 р. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>.

2. Про затвердження положення про Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 667 від 26.04.2007 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

3. Методичні рекомендації щодо формування і реалізації регіональних програм розвитку малого підприємництва [Текст]. — К. : Держпідприємництво, 2004. — 48 с.

4. Про внутрішнє і зовнішнє становище України : Послання Президента України до Верховної Ради України // Урядовий кур'єр [Текст]. — 2008. — № 71. — С. 1, 2.

5. Про деякі питання забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції [Електронний ресурс] : Розпорядження Президента України № 1184/2005-рп від 03.10.2005 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

6. Про державні цільові програми : Закон України № 1621 IV від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України [Текст]. — 2004. — № 25. — С. 352.

7. Декларація щодо регіоналізму в Європі: Асамблея європейських регіонів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ualogos.kiev.ua.

8. Про державні цільові програми... — С. 354.

9. Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності : Указ Президента України № 817/98 від 23.07.1998 р. [чинний] // Офіційний вісник України [Текст]. — 1998. — № 25. — 30 лип. — Ст. 19.

10. Про внесення змін до Закону України “Про патентування деяких видів підприємницької діяльності : Закон України № 102/98-ВР від 10.02.1998 р. [чинний] // Відомості Верховної Ради України [Текст]. — 1998. — № 30/31. — Ст. 193.

11. Про запровадження єдиної регуляторної політики у сфері підприємства : Указ Президента України № 89/2000 від 22.01.2000 р. [чинний] // Офіційний вісник України [Текст]. — 2000. — № 4. — Ст. 35.

12. Комарницький І. М. Регіональна політика організаційно-економічної підтримки малих підприємств [Текст] : монографія / І. М. Комарницький. — Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2003. — 236 с.

13. Офіційний сайт Львівського обласного центру зайнятості [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/lviv/control/uk/index>.

A. Popskyi

**REGIONAL PROGRAMMES OF SMALL ENTERPRISE DEVELOPMENT
AS AN INSTRUMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION**

The stages of implementation of regional development programmes in Ukraine, their place and role on all levels of small enterprise development and functioning under current conditions are considered. The priority directions and compulsory components of the regional development programme on the example of the Lviv region are proposed. The important problems hindering small enterprise development on the regional level, whose consideration and solution will have a positive future effect on the status of small business, are highlighted.

Key words: regional development programme, small business, enterprise infrastructure, regional development.